

ВІСНИК ПРОКУРАТУРИ

№ 11 (137) листопад 2012

Загальнодержавне фахове юридичне офіційне видання Генеральної прокуратури України

Редакційна колегія

ПШОНКА Віктор Павлович – Генеральний прокурор України;

БОЙЧЕНКО Юрій Васильович – головний редактор – начальник відділу зв'язків із засобами масової інформації Генеральної прокуратури України, заслужений журналіст України;

КІВАЛОВ Сергій Васильович – народний депутат України, президент Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, заслужений юрист України;

МИХАЙЛЕНКО Олександр Романович – професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

НОР Василь Тимофійович – завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, заслужений юрист України;

РУДЕНКО Микола Васильович – завідувач кафедри правосуддя Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

ТАЦІЙ Василь Якович – ректор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, президент НАПрНУ, академік НАНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

ШЕМШУЧЕНКО Юрій Сергійович – директор Інституту держави і права імені Володимира Корецького НАНУ, доктор юридичних наук, професор, академік НАНУ, НАПрНУ, УАПН та іноземний член РАН, заслужений діяч науки і техніки України.

Заснований
10 червня 1999 року

Засновники:
Генеральна прокуратура України;
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Журнал включено до переліку наукових фахових видань
(постанова президії ВАК України від 10.02.2010 р. № 1-05/1)

Надано статус офіційного видання наказом Генерального прокурора України
від 19.04.2012 р. № 38

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 10791

Головний редактор
БОЙЧЕНКО
Юрій Васильович

Адреса
МСП, 01601, Київ-11,
вул. Різницька, 13/15
тел.: (044) 288-87-61

Видавець
видавництво «ІСТИНА»
04073, м. Київ,
вул. Сирецька, 38
тел.: (044) 468-31-31
e-mail: istina_bk@ukr.net
www.istina-books@com.ua

© **Генеральна прокуратура України, 2012**

АКТУАЛЬНО

Віктор ПШОНКА
Реформування кримінального процесуального законодавства України 3

Юрій ДЬОМІН
Особливості підтримання державного обвинувачення за новим кримінальним процесуальним законодавством України 7

Сергій ПОДКОПАЄВ, Анатолій МАТВІЄЦЬ, Сергій ЛЮЛЬКО
Реформування прокуратури України на сучасному етапі 14

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Дмитро ЛУПЕКО
Участь прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод 21

Павло КАРКАЧ, Яна КОВАЛЬОВА
Деякі питання суті державного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України 26

Руслан САФРОНЯК
Учасники кримінального процесу та їх процесуальне становище у контексті КПК України 2012 року 33

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

Руслан БІЛОКІНЬ
Поняття правоохоронних органів 43

ПРОКУРОРСЬКА ПРАКТИКА

Іван ПРИСЯЖНЮК, Георгій ПОПОВ
Особливості діяльності органів прокуратури України у сфері подолання проявів расової та національної нетерпимості, ксенофобії 52

Сергій НОЗДРЬОВ
Щодо обставин, які повинні бути враховані прокурором при вжитті заходів представницького характеру в рамках вирішення судами податкових спорів 60

У ПРОКУРАТУРАХ ОБЛАСТЕЙ

Олександр МРИХИН
Принцип гласності як основний критерій роботи 65

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Дмитро ТРЕТЬЯКОВ
Деякі проблемні аспекти кваліфікації одержання хабара 68

Євген ЧЕРНИКОВ
Особливості суб'єктивної сторони неналежного виконання службових обов'язків медичними або фармацевтичними працівниками 72

КРИМІНОЛОГІЯ

Ірина МІРОШНИЧЕНКО
Віктимність особи похилого віку як жертви злочину 80

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ксенія ЧУМАК
Характеристика об'єктивних ознак порушення пенсійного законодавства 86

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Василь КРАТ
Недійсність правочинів, вчинених в результаті зловмисної домовленості 92

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Едуард ШЕВЧЕНКО
Формування стадії виконання судових рішень у кримінальному провадженні у XV – першій половині XIX століття 98

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Олександр ДУДОРОВ, Дмитро КАМЕНСЬКИЙ
Між життям і смертю: про майбутнє смертної кари у штаті Каліфорнія 105

Руслан БУРЛАКОВ, Анастасія ТОГОБІЦЬКА
Діяльність органів прокуратури поза сферою кримінального судочинства у європейських країнах 115

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ... 125

Між життям і смертю

Про майбутнє смертної кари у штаті Каліфорнія

Олександр ДУДОРОВ,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Національної академії
прокуратури України,
доктор юридичних наук,
професор,
заслужений діяч науки
і техніки України

Дмитро КАМЕНСЬКИЙ,
завідувач кафедри галузевих
юридичних дисциплін
Бердянського інституту
державного та муніципального
управління,
кандидат юридичних наук

Головне питання трагедії В. Шекспіра «Гамлет» на сьогодні все частіше постає в США в контексті визначення подальшої долі інституту смертної кари. Незважаючи на те, що ця виняткова міра покарання регламентована кримінальним законодавством як федерації, так і 33 штатів США, на практиці вона майже не застосовується через низку вагомих причин. Виняток становить хіба що штат Техас, в якому вироки із призначенням смертної кари поки що виносяться регулярно.

Нагадаємо, що відповідно до Закону України від 22 лютого 2000 р. «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» із Кримінального кодексу (КК) України були виключені положення про можливість застосування смертної кари. При цьому Верховна Рада України керувалась Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99 у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі. Проголошуючи неконституційність відповідних положень КК України, Конституційний Суд України виходив, з-поміж іншого, з того, що:

Конституція України не містить жодних положень щодо можливості застосування смертної кари як винятку із положення про невід'ємне право на життя, а будь-які винятки щодо прав і свобод людини і громадянина можуть бути встановлені лише Основним Законом; смертна кара не відповідає цілям покарання і не враховує можливості судової помилки; відповідно до кримінологічних досліджень вона не є чинником, що стримує злочинність.

Загалом негативне ставлення до можливості відновлення інституту смертної кари простежується і в працях вітчизняних науковців. Показовим у цьому сенсі є висловлювання В. Костицького про те, що смертна кара є глибоко аморальною за своїм змістом і формою; смерть заподіює страждання людині в будь-якій формі, оскільки засуджена особа вмирає подумки в очікуванні кожну ніч, кожен світанок, аж поки вирок не буде виконаний¹.

Незважаючи на це, дискусії навколо питання про майбутнє смертної кари періодично загострюються і в нашій державі. Так, проектом Закону України від 22 лютого 2011 р. № 8148 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України (щодо впровадження смертної кари як виду покарання)» пропонувалось внести зміни до КК України шляхом закріплення виняткової міри покарання у вигляді смертної кари за вчинення умисного вбивства за обтяжуючих обставин. Законопроект було повернуто суб'єктам законодавчої ініціативи на доопрацювання.

За таких обставин цікавим і таким, що заслуговує на вивчення, вважаємо досвід США, зокрема штату Каліфорнія, який наразі активно рухається в напрямі скасування виняткової міри покарання. Обрання саме Каліфорнії як юрисдикції із закріпленням смертної кари в кримінальному законодавстві в контексті запозичення повчального зарубіжного досвіду пояснюється такими чинниками. По-перше, цей американський штат можна порівняти з Україною за площею та кількістю населення. По-друге, Каліфорнія традиційно вважається одним із центрів економічного (займає восьме місце у світі за показниками економічного розвитку), політичного і правового життя країни. По-третє, Каліфорнія розглядається багатьма експертами як флагман ліберальної юриспруденції в США; відповідно, трендові процеси гуманізації законодавства штату не залишаються непоміченими в інших регіонах країни. Зазначене повною мірою стосувалося і пропозиції скасувати смертну кару, винесеної на референдум штату що відбувся 6 листопада 2012 р.

Історія застосування смертної кари у Каліфорнії налічує понад 140 років: вважається, що офіційно смертна кара була запроваджена тут у 1872 р., коли КК штату був доповнений положенням, яке зобов'язувало виконувати смертні вирoki шляхом повішення в окружних в'язницях штату, а не у будь-яких публічних місцях, як це мало місце раніше. У 1937 р. страта на шибениці як форма виконання смертного вироку за-

мінюється на газову камеру. Осанна, визнана у 1994 р. жорстоким і незвичним покаранням, що суперечить Конституції штату, була замінена на так звану смертельну ін'єкцію – введення в організм засудженого суміші отрут чи сильнодіючих речовин.

24 квітня 1972 р. Верховний Суд штату Каліфорнія визнав неконституційними закони, що регламентують смертну кару. Через це 107 засудженим смертна кара тоді була замінена на довічне позбавлення волі. У тому ж році мешканці штату відреагували на рішення Суду шляхом прийняття на референдумі пропозиції про поновлення юридичної сили положень закону про смертну кару.

У справі Чейні проти Хеклера (1983 р.) Апеляційний суд округу Колумбія зобов'язав Федеральну адміністрацію з контролю харчових продуктів і лікарських препаратів контролювати якість лікарських засобів і хімічних речовин, що використовуються штатами під час виконання смертних вироків². Цим рішенням суд фактично започаткував федеральний нагляд за гуманністю застосування смертної кари шляхом летальних ін'єкцій. Апеляційний суд звернув увагу на переконливі докази, які свідчили про високу ймовірність тривалого і болісного настання смерті. Навіть незначна помилка у дозуванні чи застосуванні ін'єкцій може залишити засудженого у свідомому та паралізованому стані під час поступового настання смерті – фактично у стані свідомого свідка власного удушення.

КК Каліфорнії традиційно поділяє умисні вбивства на 2 категорії – умисні вбивства першого та другого ступенів. До вбивства першого ступеня § 189 КК Каліфорнії відносить такі його види: із застосуванням вибухового чи знищувального пристрою; із застосуванням зброї масового знищення; із застосуванням зброї; із застосуванням отрути; поєднане із заподіянням тортур, сильного болю чи умисного тривалого позбавлення життя; вчинене під час вчинення чи замаху на підпал, згвалтування або інший статевий злочин, угон транспортного засобу, крадіжку з проникненням, грабіж, захоплення людей, заподіяння тілесних ушкоджень, пошкодження потягу; шляхом пострілу із вогнепальної зброї з автомобіля. Всі інші види вбивств законодавцем віднесено до другого ступеня.

§ 190(a) КК Каліфорнії за вчинення вбивства першого ступеня альтернативно передбачає покарання у вигляді смертної кари, довічного позбавлення волі без права на дострокове звільнення або позбавлення волі від 25 років до довічного.

Відповідно до § 3600(a) КК Каліфорнії будь-яка особа чоловічої статі, засуджена до смертної кари, повинна бути передана під нагляд начальника в'язниці штату, де вона перебуватиме до моменту виконання вироку. Аналогічне положення щодо осіб жіночої статі закріплене у § 3601 і § 3602 КК штату. § 3604(a) КК Каліфорнії «теоретично» залишає засудженому право вибору способу виконання смертного

виroku. Так, за письмовим зверненням до начальника установи виконання покарання смертю відбувається шляхом застосування газу чи введення в організм речовин у кількостях, достатніх для настання смерті, відповідно до стандартів, затверджених Департаментом виконання покарань³.

Водночас слід зазначити, що Окружний суд Каліфорнії в м. Сан-Франциско 5 жовтня 1994 р. своїм рішенням визнав, що газова камера є негуманним способом покарання. Далі 21 лютого 1996 р. федеральний Апеляційний суд 9 округу зробив однозначний висновок, що виконання смертного вироку у газовій камері є порушенням Поправки VIII до Конституції США, яка забороняє вдаватися до жорстоких і незвичних покарань. У своєму рішенні Суд послався на неспростовні докази заподіяння засудженому надзвичайних страждань та їх тривалості (у середньому – 10 хвилин) через вплив смертельних газів на організм.

До речі, конституційне положення про заборону жорстоких покарань періодично стає предметом судових баталій за участю противників смертної кари. Вони послідовно здійснюють спроби переконати американських суддів у тому, що будь-який спосіб позбавлення життя засудженого є жорстоким і незвичним покаранням⁴.

Цікаво, що введення смертельної ін'єкції було визнано офіційним, однак не єдиним способом виконання виняткової міри покарання в Каліфорнії. Так, Верховний Суд США у справі

Стьюарт проти ЛаГранда (1999 р.) вирішив, що у випадку обрання конкретного способу виконання смертного вироку засуджений позбавляється права оскаржувати конституційність застосування такого способу⁵. У контексті § 3604(a) КК Каліфорнії рішення вищої судової інстанції США орієнтує, хоч і в дещо завуальованій формі, на теоретичну можливість вибору газової камери як способу виконання покарання. Як бачимо, право особистого вибору засудженого (навіть у такому нетиповому контексті) переважає над антиконституційністю способу страти.

Далі пропонуємо узагальнити основні аргументи «за» і «проти» американських прибічників і противників смертної кари як виду покарання.

1. *Превенція.* Прибічники смертної кари обстоюють позицію, згідно з якою смертна кара ефективно виконує превентивну функцію щодо майбутніх вбивств. Зокрема, дослідження, проведені професором І. Ерліхом у 1975 р., продемонстрували, що кожна страта потенційно «рятує» 7 життів, оскільки більше людей утримуються від вчинення вбивства⁶. Цей показник знайшов підтвердження і в подальших наукових розробках. Професор Е. Гааг пише, що смертна кара викликає серед населення найбільший страх перед покаранням. Відповідно, смертна кара як вид покарання чинить максимально ефективний стримуючий вплив на потенційних злочинців⁷. Прибічники смертної кари звертають увагу і на спеціальну превенцію,

адже особа, засуджена до смертної кари, вже ніколи не вчинить нових злочинів.

Контраргументи противників смертної кари є такими. По-перше, існують наукові дослідження, які, спростовуючи висновки І. Ерліха, вказують на відсутність істотної різниці у стримуючому впливі між смертною карою та довічним позбавленням волі без права на дострокове звільнення. По-друге, на практиці значна кількість тяжких злочинів вчиняється у стані раптової ненависті, гніву, під впливом наркотичних засобів чи алкогольних напоїв; як наслідок – перспектива смертної кари за вчинене навряд чи береться до уваги винним у момент вчинення ним злочину. По-третє, особи, які вчиняють особливо тяжкі злочини, пов'язані з ретельною і тривалою підготовкою, зазвичай упевнені в здатності уникнути кримінальної відповідальності; отже, вони також не розглядають смертну кару як потенційний вирок.

2. *Кара (відплата)*. Прибічники смертної кари звертають увагу на те, що у випадку протиправного позбавлення життя так званий баланс правосуддя порушується. Якщо цей баланс не відновити, суспільство фактично поступається верховенству насильства. Отже, лише позбавлення життя через смертну кару здатне відновити баланс правосуддя і продемонструвати суспільству, що вбивство – неприйнятний злочин, який каратиметься відповідно. Більш того: окремі найбільш жорстокі види вбивств потребу-

ють найбільш суворого покарання, адже будь-яке менш суворе покарання, ніж смертна кара, не виправдано зменшить цінність людського життя в суспільстві.

Опоненти наведеної точки зору натомість зазначають, що відплата є не чим іншим, як синонімом помсти. Фактично йдеться про архаїчний принцип таліону, що не повинен бути нормою в сучасному цивілізованому суспільстві. Американське суспільство взагалі та система правосуддя зокрема не схвалюють жорстокість і насильство у відповідь на вчинений злочин – не дозволяють катувати мучителя, гвалтувати гвалтівника тощо, у зв'язку з чим позбавлення вбивці життя видається щонайменше нелогічним кроком.

3. *Невинуватість (судова помилка)*. Противники смертної кари слушно звертають увагу на остаточність цього покарання: його не можна скасувати, а особу звільнити від покарання. Водночас класичне правило «без права на помилку», на превеликий жаль, тут не завжди спрацьовує. Так, починаючи з 1973 р. принаймні 88 осіб було звільнено від виняткової міри покарання у зв'язку з нововиявленими обставинами, що вказували на невинуватість засуджених. За цей самий період було страчено 650 осіб. Таким чином, на кожні 7 страчених осіб одна особа взагалі не повинна була перебувати на лаві підсудних.

Дослідження, проведене нещодавно юридичним факультетом Колумбійського університету, показало, що приблизно дві третини відповідних крими-

нальних справ містять серйозні помилки. Коли справи були повернуті на новий судовий розгляд, більш ніж 80% засудженим смертна кара була замінена на інші види покарань, а 7% осіб взагалі були виправдані. Виправдати незаконно засуджених до смертної кари дозволяють тести ДНК. Хоча цей захід став доступним для застосування на практиці США лише на початку 90-х років минулого століття, він уже довів свою ефективність у вигляді багатьох врятованих життів. Експерти припускають, що його відсутність у попередні роки нерідко призводила до засудження і наступної страти невинуватих осіб.

Отже, американське суспільство бере не себе ризик засудження до страти невинуватих осіб – ризик, якого можна легко уникнути шляхом заміни цього виду покарання на довічне позбавлення волі без права на дострокове звільнення.

Прибічники смертної кари, навпаки, оперують дещо іншими даними. По-перше, зазначають вони, не існує достовірної інформації про те, що хоча б одну невинувату особу було страчено, починаючи з 70-х років ХХ століття, коли були запроваджені додаткові апеляції та інші юридичні гарантії у цій категорії кримінального судочинства. Сьогодні процес апеляційного перегляду кримінальних справ, вироки у яких передбачають смертну кару, як на рівні штату, так і на федеральному рівні є настільки ретельним, що ймовірність страти невинуватого надзвичайно низька.

По-друге, навіть якщо і припустити, що існує ризик страти невинуватої особи, він є незначним. Тут проводиться паралель: позбавлення волі невинуватих осіб також є незаконним, однак ми ж не звільняємо в'язниці через цей незначний ризик. Якщо треба надалі реформувати систему надання правової допомоги у справах, пов'язаних із потенційним застосуванням смертної кари, а так само порядок застосування тестів ДНК під час створення доказової бази, необхідно запроваджувати такі реформи. Водночас необхідність реформ не повинна слугувати причиною для скасування смертної кари. До того ж, якщо буде доведено невинуватість особи, губернатор може її помилувати. Водночас у переважній більшості випадків заяви про невинуватість слугують лише тактичним кроком, що має на меті єдине – відкласти страту на якомога пізнішу дату.

Як зауважив професор П. Касселл під час доповіді Комітету з питань правосуддя Палати представників Конгресу США, можливість страти невинуватого засудженого справді існує. Разом з тим Комітет зробив висновок про те, що вона є мінімальною. Верховний Суд США неодноразово визнавав у своїх рішеннях, що система особливо детальних і чітких законодавчих приписів, які регулюють питання, пов'язані із застосуванням смертної кари, гарантує дійсно унікальні умови регламентації виняткової міри покарання⁸.

4. *Вибірковість та дискримінація.* Противники смертної кари

вдаються до цього аргументу, щоб показати: на практиці смертна кара не виокремлює найгірших із найгірших злочинців. Навпаки, це покарання застосовується у вибірковому режимі залежно від таких необ'єктивних чинників, як, зокрема, якість наданої правової допомоги, місце і регіон вчинення злочину, расова належність винного та жертви.

Так, практично всі підсудні, до яких може бути застосований аналізований вид покарання, не можуть сплатити послуги адвоката. Як наслідок – вони повністю залежать від якості правової допомоги, наданої призначеними штатом юристами, що через недостатність досвіду останніх чи брак фінансування часто є низькою. Засуджені, яких захищають низькокваліфіковані адвокати, мають значно більше шансів отримати вирок у вигляді смертної кари.

Проведені дослідження особистості злочинців, засуджених до страти, свідчать також, що переважна більшість із них є чорношкірими. Зокрема, починаючи з 1978 р., коли смертну кару відновили, було страчено 158 чорношкірих і всього 11 білих громадян. Інший аспект: щодо жінок, які вчиняють вбивство або які є потерпілими від цього злочину, на практиці застосовуються відмінні (порівняно з чоловіками) стандарти кримінального судочинства.

Проявами вказаної вибіркової є також прокурорська дискреція та просто географія. Американські прокурори мають значно ширші повноваження порівняно

з їх українськими колегами в частині порушення кримінального переслідування, висунення та зміни обсягу обвинувачення тощо. Відповідно, саме від сторони державного обвинувачення залежить, який вид і розмір покарання вимагатиметься застосувати до засудженого.

Противники смертної кари вбачають дискримінацію і в географічних ознаках, адже багато штатів та інших країн відмовились від смертної кари як виду покарання. Виходить, що за один і той самий злочин в одній юрисдикції особу буде засуджено до смертної кари, а в інших – до довічного позбавлення волі чи навіть до позбавлення волі на певний строк. Постає резонне питання: про яку рівність перед законом йдеться, якщо застосування покарання залежить від раси, статі та географії?

Кардинально інший погляд на проблему вибіркової та дискримінації мають прибічники смертної кари. Вони вказують на те, що судова та прокурорська дискреція завжди була важливою ознакою американської системи правосуддя. Буде неправильним очікувати від прокурора чи судді переслідувати кожне порушення закону так само, як і застосовувати ідентичні покарання за 2 схожих злочини. Адже кожен злочин є унікальним, і фактичні обставини вчиненого, а також особи винних завжди будуть різними. Верховний Суд США постановив, що обов'язкове застосування смертної кари до всіх без винятку осіб, винних у вчиненні вбивства першого ступеня, є неконсти-

туційним. Отже, підсумовують прибічники смертної кари, прокурорам та присяжним необхідно надавати певну міру дискреції.

Справді, до смертної кари засуджується більше чорношкірих, ніж білих осіб. Однак судова практика переконливо свідчить, що вони вчиняють і більше вбивств. Верховний Суд США відхилив результати статистичних досліджень, які вказують на расистські міркування під час вибору найсуворішого виду покарання, через їх непереконливість. Смертна кара повинна застосовуватись однаково за вбивства громадян будь-якої расової належності без винятків. Принцип однаконості повинен бути застосований і щодо якості правової допомоги: найкращі юристи не повинні мати можливість звільнити своїх підзахисних від застосування розгляданого покарання просто через технічні помилки у кримінальному процесі.

Нарешті, одним із ключових аргументів на користь скасування смертної кари в Каліфорнії є, як це не банально може прозвучати, гроші. Особливої вагомості цей аргумент набуває на тлі триваючої фінансової кризи та масштабного скорочення програм, що фінансуються за рахунок бюджету штату. Сьогодні, через 30 років після волевиявлення мешканців Каліфорнії «за» смертну кару, громадська думка з цього питання кардинально змінюється у бік «проти». Адже з моменту повторного запровадження у 1978 р. смертної кари на референдумі штату платники податків у Ка-

ліфорнії витратили приблизно 4 млрд доларів на фінансування фактично недієздатної системи виконання вироків, якими призначається смертна кара. За цей час було страчено лише 13 осіб. Зараз юридичні та адміністративні перешкоди у реалізації цього виду покарання є настільки серйозними, що більшість із 714 засуджених до виняткової міри покарання чекатиме у середньому 20 років перш ніж їхні справи будуть розглянуті остаточно.

У 2011 р. Коаліція працівників правоохоронних органів, родин жертв убивств та незаконно засуджених осіб розпочали масштабну кампанію за скасування смертної кари в штаті Каліфорнія. Ця громадська акція одержала назву «Збереження, звітність та правопорядок» або скорочено «Безпечна Каліфорнія» (Savings, Accountability, and Full Enforcement for California Act, скор. – SAFE California Act). Одним із найбільш вагомих досягнень цього громадського руху став проект Акта штату № 11-0035 «Про скасування смертної кари в Каліфорнії» (California End the Death Penalty Act (11-0035), який було винесено на загальний референдум штату 6 листопада 2012 р. Проект пропонував: 1) скасувати виняткову міру покарання і замінити її на довічне позбавлення волі без права на дострокове звільнення, у тому числі для 725 осіб, які вже засуджені і чекають на виконання смертної кари; 2) зобов'язати осіб, засуджених до довічного позбавлення волі без права на дострокове звільнення,

працювати з метою компенсації заподіяної родинам потерпілих шкоди; 3) щорічно спрямувати близько 30 млн доларів додаткового фінансування поліцейським відділам для розслідування нерозкритих справ про вбивства та зґвалтування.

Активісти скасування смертної кари оперують, поміж іншого, такими даними. Щороку в Каліфорнії близько 46% вбивств та 56% зґвалтувань залишаються нерозкритими. Обмежені ресурси правоохоронних органів об'єктивно не дозволяють належним чином проводити розслідування цих резонансних злочинів. Розслідування тяжких латентних злочинів вимагає проведення дорогих тестів ДНК, залучення значно більшої групи слідчих, експертів, значних витрат на матеріально-технічне забезпечення роботи слідчих. Судовий розгляд кримінальної справи з потенційним смертним вирокком також є дуже витратним і тривалим процесом. Чимало людей помилково вважають, що смертна кара – «дешевше» покарання, ніж довічне позбавлення волі. Починаючи з 1978 р., Каліфорнія, як вже зазначалось, спрямувала 4 млрд доларів на витрати, пов'язані із застосуванням смертної кари.

Спільне дослідження економічного базису виняткової міри покарання, проведене суддею федерального Апеляційного суду 9 округу А. Аларконом та професором П. Мітчел, переконливо свідчить, що витрати на судові процеси, в яких обвинувачення вимагає смертної кари для під-

судного, у 10–20 разів перевищує аналогічні витрати на процеси, де засуджений може бути покараний довічним позбавленням волі⁹. Дослідники переконані, що заміна смертної кари на довічне позбавлення волі без права на дострокове звільнення дозволить Каліфорнії щороку заощаджувати понад 100 млн доларів бюджетних коштів. Ці кошти пропонуються спрямувати на поліпшення діяльності правоохоронних органів із розкриття злочинів.

Таким чином, враховуючи численні аргументи «за» і «проти» смертної кари у Каліфорнії, а також велику кількість її прибічників та противників, досить важко було спрогнозувати результати загального референдуму з цього питання, який відбувся 6 листопада 2012 р. З одного боку, чимало соціологічних досліджень вказували на схвальне ставлення більшості каліфорнійців до застосування смертної кари, особливо на тлі значної кількості резонансних злочинів, що вчиняються щороку. Також, як ми вже згадували, референдум 1972 р. продемонстрував підтримку смертної кари з боку більшості мешканців штату. З іншого боку, Каліфорнія завжди вважалась дуже ліберальним штатом, який особливо опікується захистом основних прав і свобод своїх громадян, зокрема на життя і справедливий суд. Сьогодні цей штат має достатньо прикладів для наслідування – 15 американських штатів вже скасували смертну кару. У центрі уваги і гроші – мільйони доларів, що витрачаються щороку на забезпечення існування винят-

кової міри покарання. З огляду на масштабну фінансову кризу це питання сьогодні, як ніколи, є важливим для прагматично налаштованих американців.

Результати голосування на референдумі 6 листопада 2012 р. виявились невтішними для прибічників скасування смертної кари: 52% виборців висловились збереження за виняткової міри покарання, а 48% проголосували проти неї. Хоча такий наслідок є очевидною поразкою прибічників скасування смертної кари в штаті Каліфорнія, співвідношення голосів (52% проти 48%) вка-

зує на однозначну лібералізацію правосвідомості пересічних каліфорнійців у частині застосування виняткової міри покарання. Для порівняння: повторне запровадження у 1978 р. смертної кари на референдумі штату характеризувалось співвідношенням 71% (за смертну кару) до 29% голосів (проти смертної кари). А тому є серйозні підстави вважати, що незначна за кількістю голосів поразка противників виняткової міри покарання у майбутньому може стати новим поштовхом для суспільних кампаній, спрямованих на її остаточне скасування.

¹ Див.: *Костицький В.* Проблеми смертної кари в Україні // *Право України.* – 1997. – № 3. – С. 26–29.

² Див.: *Chaney v. Heckler.* U.S. Court of Appeals, DC Circuit. Fed Report. 1983 Oct. 14;718:1174-200. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/470/821/>

³ Див.: *The Penal Code of California.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://leginfo.ca.gov/faces/codes.xhtml>

⁴ Див.: *Bessler J.* *Tinkering Around the Edges: Supreme Court's Death Penalty Jurisprudence* // *American Criminal Law Review Website.* – 2012. – Р. 3–4. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.americancriminalawreview.com/Drupal/sites/default/files/individual_articles/John%20D.%20Bessler%20-%20Tinkering%20Around%20the%20Edges%20\(Cogitations\).pdf](http://www.americancriminalawreview.com/Drupal/sites/default/files/individual_articles/John%20D.%20Bessler%20-%20Tinkering%20Around%20the%20Edges%20(Cogitations).pdf)

⁵ Див.: *Stewart v. LaGrand,* 526 U.S. 115 (1999). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/supct/html/98-1412.ZPC.html>

⁶ Див.: *Ehrlich I.* *The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death* // *The American Economic Review.* – 1975. – № 3. – Р. 415.

⁷ Див.: *Haag E.* *The Ultimate Punishment: A Defense* (Harvard Law Review Association, 1986). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/angel/procon/haagarticle.html>

⁸ Див.: *Cassell P.* *Statement before the Committee on the Judiciary, United States House of Representatives, Subcommittee on Civil and Constitutional Rights Concerning Claims of Innocence in Capital Cases* (July 23, 1993). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.law.utah.edu/faculty/bios/cassell/TESthousehearing.htm>

⁹ Див.: *Alarcon A., Mitchell P.* *Executing the Will of the Voters? A Roadmap to Mend or End the California Legislature's Multi-Billion-Dollar Death Penalty Debacle* // *Loyola of Los Angeles Law Review.* – 2011. – № 44. – Р. 71.